

בין השורות

עיתון מקוון מבית לב לדעת - ידע מצמיח חינוך
גליון מס. 11 | שבט התשע"ז

טבע

ודור יקום וחי, ישיר ליפי וחיים,
ועדנה בלי די יינק מטל שמים.
אם כל צפצוף עדין,
כל יפי חי, לא הדר שירת קדש
אך זרם אש זרה בך יעוררו,
סוּרָה מְנִי, סוּרָה, הַרְיֵנִי לְךָ אֲסוּרָה.
ומהדר כרמל ושרון שפעת רזי ההנה
תקשיב אֶזֶן עִם חִי,
ומעֵדֶן שִׁירָה ויפי חיים אור קדש ימלא,
וההנה כלה לו תדובב:
בְּחִירִי, הַרְיֵנִי לְךָ מְתָרֵת.

הראי"ה קוק זצ"ל

תוכן

4. **בפתח הגיליון**
6. **הגנן והפרי** | הרב ד"ר מיכאל אבולעפיה
9. **בחקיק הטבע** | בית ספר 'ראשית'
11. **המחנך בקבוצה: גנן- נגן** | טליה שניידר
16. **צא ולמד** | אהוד בנאי
17. **הצעות ללמידה בטבע** | טליה שניידר

| עריכה: רעות ברוש | ייעוץ: הרב אורי ליפשיץ | עיצוב גרפי: עדי צור |
| צילום ועריכת וידאו: אסף פרי | תמונות: www.unsplash.com

בפתח הגיליון

ט"ו בשבט הוא חג הנטיעות והחיבור אל האדמה שעליה אנו חיים, אל הארץ הטובה. זמן זה בשנה מזמין אותנו להתבוננות בקשר שבין עבודת החינוך לעבודת האדמה. רבים המשילו את עבודת המורה לעבודת הגן המטפח את אדמתו, מדשן, משקה, גוזם ומסייע לצמחים לגלות את כוחות הצמיחה הטמונים בהם. מעבר לרמת המשל וההשראה מעבודת הגן לעבודה החינוכית, עוסק גיליון זה גם בטבע הממשי ומציע מגוון רעיונות ליציאה מחוץ לקירות הכיתה ללמידה בטבע ומתוך הטבע.

קריאה נעימה

וימים טובים של צמיחה ופריחה

צוות לב לדעת

הרב לויכטר אהוב היה עלינו מכל המורים. גבוה היה, זקנו עשוי בקפידה וקולו סמכותי, אבל עיניו היו טובות ולבו מלא אהבה לילדים. מפעם לפעם, ביום נאה של חורף, היה סוגר את הספרים ואומר לנו: היום נלמד בעמק. ולוקח את כולנו לטייל בעמק שמתחת לשכונת בית וגן. לימים בנו שם את בית החולים שערי צדק. אותם ימים מלא פרגים ורקפות היה. לא פעם הושיב אותנו במעגל על העשב, מלמד אותנו לשאוף אוויר מלוא הריאות, ומספר סיפור.

הרב חיים סבתו, בואי הרוח עמ' 10 הוצאת ידיעות אחרונות.
כל הזכויות שמורות למחבר ולאקו"ם

הגנן והפרי הרב ד"ר מיכאל אבולעפיה

הבעיה היא הגאווה, כלומר התחושה שהכל תלוי בי. בעולם שבו אני מאמין בהשגחה, אני נרגע, ובכך אני מאפשר למים העליונים להשפיע ולהפריח. לפעמים, בעיקר בתחילת צמיחתו של העץ, מעמיד הגנן מקל המעמיד את הגזע של העץ, ישר כלפי מעלה, עד היווצרות שורשים חזקים. לאחר מכן, ה'תמיכה' הצמודה פחות חשובה, ואפשר להסיר את המקל... המשל ברור, אך אולי הוא יתרום להבנתנו בנושא תמיכה, ליווי צמוד ואהבה בטיפול ובחינוך.

עבודת החינוך והטיפול מסוגלות לעורר את הרצון. אולם בסופו של דבר, מי שמעורר את רצון האדם הוא האדם עצמו. אנו, הסובבים אותו, איננו יכולים כל כך לתרום את חלקנו, כי לרוב בדיוק כשנבוא לעזור, האדם לא ירצה בעזרתנו. עלינו להכיר בחשיבות התהליך האישי. הכנפיים של התשוקה והחפץ אינן מתפתחות אלא על ידי המאמץ, הטרחה וההשתדלות. חינוך או טיפול מצמיחים יהיו דרך הגדלת כוח הרצון של הזולת, בכך שנאפשר לילד או למטופל להתגבר בעצמו. זוהי גישה רחוקה מהתפיסה שעל פיה כמה מומחים אחראים על הבריאות הנפשית של כולם. כל אחד צריך ללמוד על עצמו, לקנות כלים לעורר

לפעמים נראה שאין לאילן כמעט כל צורך בנו, כי הרי הוא קיים בזכות עצמו. פרט לנטיעה שלו, נשאר לנו אולי לבדוק האם הוא מקבל מים, והטבע יפעל את פעולתו... האם חוויה זו דומה לחוויה כללית יותר בעבודת החינוך והייעוץ?

על המטפל והמחנך להיות בטוחים בכל רגע, למרות המבוכה והקושי המלווים אותם לעיתים, שבכל עת הם אינם אלא צינור של רצונו יתברך בלבד. אין בידך לטפל או לחנך, אלא על ידי הורדת השפע העליון.

אתה משתדל להתמקצע ולנהוג לפי שיקול דעתך, באופן שנראה לך מועיל, אך תתחזק בכך שאתה שליח בלבד. כל מפגש הוא פרי ההשגחה, וכל פרט המתרחש במציאות הוא, כביכול, דבר ה'

ממש. איזו שלוה משרה הידיעה, שכל המאורעות שאני חווה, הם ממנו יתברך, ולטובתי.

אני כצינור השקייה, השייך למערכת המעבירה מדור לדור את ההבנות העמוקות, הפנימיות, המהוות פתרון לכל קלקול.

נפנים בליבנו: אנו משקים את הילד, את החניך, את המטופל, את עצמנו. אך באמת איננו המצמיחים. ישנו כוח צמיחה, מלאך האומר לו: "גדל!", ואילו אנו, תפקידנו רק להשקות, מתוך אמונה שהכל יסודר מלמעלה.

בחיק הטבע

עבודה ולמידה מתוך מגע עם הטבע
בבית הספר 'ראשית' בגוש עציון.

לחיצה על תמונת הסרטון תפעיל אותו.

את תשוקתו, את חיותו, את רצונו. זו היא
האמירה המנצחת, כי דרכה האדם מחובר
אל הוי"ה ברוך הוא, שהרי ה' חפץ ברצונו
ובהתעוררותו.

אם כן, מהי העבודה של המטפל והמחנך?
עבודת התפילה. "איזוהי עבודה שבלב,
זוהי תפילה". כלומר יצירת דריכות חיובית
לקולות הנשמה הזורמת ומחיה את הגוף.

חוטי משי דקים מחברים בין לב המטפל,
היועץ או ההורה, ובין לב האדם או הילד.

בכוחם של חוטים אלו לעורר בזולת
את הרצון יותר ממה שיעוררו הדברים

שנאמרים בפה. תוכן התפילה אינו נאמר בפירוש, אלא מופיע בין
השורות, בשפת הגוף וברמזים המאירים את עומק חיות האדם.

(מתוך הספר "הגן והפרי")

לעבדה ולשמרה

צריך המלמד והאב לדעת שאת בני ה' וגדולי ישראל עליהם לחנך ולגלות, ואת הנערים אשר לפניהם יראו לנשמות גדולות אשר עודן באיבן, ועליהם להצמיחן ולהפריחן. גנן הוא בגן ה' לעבדה ולשמרה ואף אם יראה בהם נערים אשר לפי הכרתו מרי נפש הם ומדות רעות להם, ידע שזה טבע של גרעיני הנשמות ובוסר המלאכים, מרים הם בחניטתם ומלאים עסיס בגדלותם.

רבי קלונימוס קלמיש שפירא, האדמו"ר מפיאסצנה, מתוך ההקדמה לספר חובת התלמידים.

המחנך בקבוצה: גנן-נגן

טליה שניידר

המחנך הוא כמו עץ חלוץ והתלמידים זרעיו. זרע העץ אוגר בתוכו את מגוון המידע הגנטי שאספו קודמיו, כמו גם את "התנסויותיו" שלו. כל זרע מכיל בתוכו עולם ומלואו, ואם נעניק לו את התנאים להם הוא זקוק וראוי, הוא יצא אל האור.

אך הזרעים אינם נובטים בזכות העץ ממנו באו, עליהם "לקחת אחריות" ולנבט מתוך עצמם. כשזרע אחד נובט זהו נס מופלא. כשתלמיד אחד מתעורר זה פלא אדיר. כשמאה תלמידים זוכים להזדמנות מפרה ונובטים נוצר יער שלם, ויער יוצר חיים ושינוי: שינוי אקלימי, נופי, חברתי, כלכלי. הנביטה כשלעצמה אין בה די, העץ צריך להמשיך ולהתחדש. התחדשות ויצירה, סחר חליפין, תנועה ויציבות, בטחון והמשכיות כל אלה חיוניים לעץ בריא. אך לשם כך יש צורך במורה עירני אחד, מורה שהעז ופקח עיניים ונבט.

תפקיד המחנכים ביצירה זו עשוי להיות חיוני או קטלני: האם יניחו לתלמיד "להשתרש" לפי טבעו וכישוריו? האם יתנו בידיו כלים ליצור הכל מלא כלום, מ"מה שיש" (כמו עץ המייצר סוכר מאנרגית השמש)? האם ידע להמשיך ולהתחדש תמיד מתוך עצמו?

אם המחנך ירגיל את עצי-היער שלו להישען על מקלות תמיכה ודישון מלאכותי, הם יהיו חסרי שורשים, חלושים וריקים.

הכיתה, כמו היער הפרודוקטיבי, (=מניב ושימושי) נהנית ומתעשרת מרב גוניות. כל אחד מהתלמידים (או גם בני משפחתם של התלמידים) יש לו מה ללמד. כל תלמיד הוא גם מורה. כיתה המבוססת על אחידות בגיל, בשכל, ביכולת, בתחומי העניין במוצא, באמונה, היא ממש כשדה

הסולמות, לסמוך תלמידיו כבעלי-בחירה בזכות עצמם, להיות קשוב ל'שיעורים' שהם מלמדים אותו, לזכור שאין תפקידו לשחק את "יודע הכל", להתחדש ולחדש, ובצניעות לפנות את מרכז הבמה. זה לא פשוט כי התרגלנו לדגם של "מורה כוכב".

להלן מספר כלי גינון וניגון עבור המחנך:

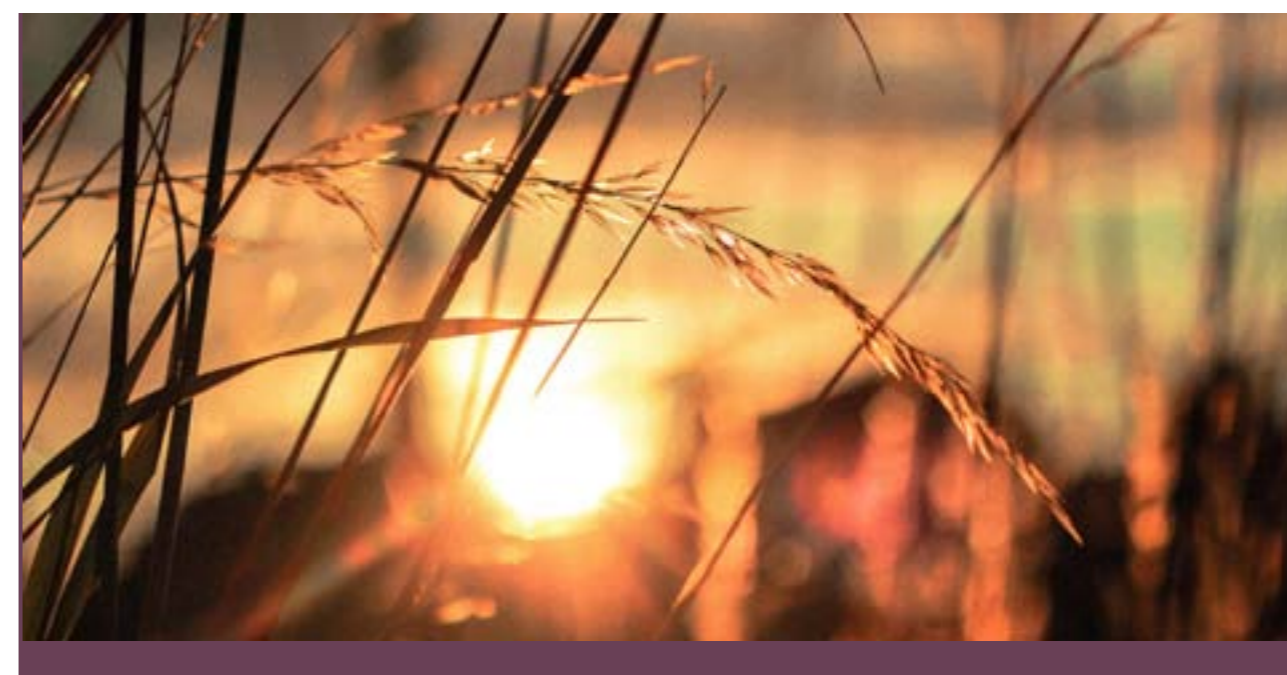
דמיון ואילתור: כאשר מזדמנת לנו כמחנכים ההזדמנות המופלאה ללמוד וללמד עם אותה קבוצה לאורך זמן, נרוויח אם נעצור רגע קודם, נלך בעיני רוחנו את כל המסלול מתחילתו ועד סופו, ונתכנן מה היינו רוצים לראות "אחרי". מיד לאחר מכן עלינו להניח את כל תכניותינו במגירה ולהתחיל לאלתר, כי המציאות לעולם עולה על כל דימיון.

אומנות המיקום: לא רק למקם את התלמיד הנכון ליד המידע או הגירוי החינוכי הנכון בזמן הנכון, אלא גם למקם את עצמינו ביחס לתלמידנו באופן שיניב את מירב התוצאות במינימום ההתערבות. על המחנך

למשוך בכל החוטים כך שכל המרכיבים ימצאו את מקומם זה אל זה, יזינו זה את זה ויתמכו זה בזה. ראייה תכנונית מקיפה, הלוקחת בחשבון את תבניות הטבע, תסייע להגשים את "סוף מעשה במחשבה תחילה".

שיתוף פעולה: במקום תחרות, בין המחנך לבין עצמו, בין המחנך לתלמידו, בין התלמידים לבין עצמם. שיתופעולה אפשרי רק כאשר המשתתפים לומדים להאזין.

מקומיות: מורה מקומי שמגיע מאותו מקום ממנו מגיעים תלמידיו ומדבר אותה "שפה" שהם מדברים, יש לו יתרון רב על המורה

מונוקולטורה. (=שדה המבוסס על גידול אחד בלבד) היבולים נראים יפים ובשלים, אך הם רגישים למחלות ומזיקים.

חינוך מונוקולטורה דומה לפעמים למפעל בסרט-נע: המורה "זורע" באופן מכני, ומתעלם מהתחדשות הנוף, מהעובדה שהזרעים שנבטו שונים זה מזה, ועל אף שהם מייצרים זרעים אין אף אחד טורח ללקטם.

חינוך עם הטבע עושה תמיד בקטן, אך כולל בתוכו מחשבה חובקת עולם. הוא שופע פינות צבעוניות המפתיעות את העין ומרגשות את הלב, ומזמין את התלמיד המטייל בגנו לטפס על העצים, לאכול מן הפירות ולהשתרע בערסל כשעיניו נישאות לשמים.

קבוצת תלמידים היא כמערכת אקולוגית זעירה, וכל משתתף בה מרכיב רב חשיבות. המחנך, כמו שני טיפוסי האדם בבראשית, יכול להיות שליט כובש, או שומר מודע.

מחנכים, כמו גם גננים ונגנים, מוצאים עצמם עומדים מול אותה ברירה: להתעלם מן הסביבה או יחד עימה ליצור יצירת מופת. מורה הבוחר ב"טיפוס השומר" חייב לפתח מיומנויות רבות: לאלתר על כל

על התלמידים דווקא. ככל שהמחנך נסוג אל הרקע כך יכול התלמיד להתקדם צעד נוסף קדימה. חכמה זו למדתי מהמחנכת מילי אייזנברג, מנהלת מסלול חופ"ן במכללת דויד ילין. אולי נוח יותר למורה "לתת הופעה" מול קהל דומם ללא הפתעות או צורך לאלתר, אך למעשה זו מגבלה עבור כל הצדדים: המחנך אינו מנהיג, אלא רק חלל בו התלמידים פורחים במנהיגות של עצמם. הללויה למורה הרואה ובלתי נראה.

"התחנכות": מושג שנטבע על ידי ד"ר משה כספי. כפי שאני מבינה מושג זה: המחנך אמנם מחנך את תלמידיו, אך גם התלמידים מחנכים אותו, כמו מחזירי-אור הם משקפים את אישיותו, ועליו לבחון עצמו במראותיהם. כדי להיות "מחנכים טובים יותר" עלינו בהכרח להיות "אנשים טובים יותר".

פרק מתוך הספר 'גן עדן בפתח הבית' מאת טליה שניידר. הוצאת יער, מודפס על נייר ממוחזר ובדיו אקולוגי.

ה"זר" לעולמם של התלמידים. לעיתים קרובות חסרים מורים מקומיים כאלה, ואז יכול להגיע מורה מבחוץ אך כדאי שיעזר במתווך שיסייע לו להבין את הצרכים המקומיים. בסופו של דבר המתווך עצמו יהפוך למורה.

רב גונית: בשיטות הוראה, במשתתפים, במורים, בדעות, במקומות הלימוד, בנושאים והתכנים. רב גונית יוצרת פתיחות ומעודדת למידה יצירתית של המחנך והתלמידים.

ראייה לטווח רחוק: כשאנו פוגעים במערכת טבעית היא לבסוף "באה אלינו בתלונות", חדלה לשתף עמנו פעולה, וכך מזכירה לנו עד כמה אנו זקוקים לה. התלמיד הוא כמו הטבע. כאשר אנו פולשים לגבולות השמורים לאחרים, אנחנו נזכרים שכדי להיות מחנכים אמיתיים אנו צריכים מישהו שיראה אותנו ראויים להיות מחנכיו.

מודעות ורגישות: דווקא בגלל עמדת הכוח היחסית של המורה מול תלמידיו עליו לחדד בעצמו שתי תכונות אלה. השפעתו על תלמידיו דומה להשפעת האנושות על הסביבה: אדישות והתבצרות, פולשנות והשגת גבול, או איפשור ועידוד שגשוגם של האחרים.

התחדשות ופליאה: דווקא אם חינכתם עשרות דורות ואתם ידועים כמחנכים דגולים עליכם לנוע בזהירות וללמוד מחדש. אף קבוצה אינה דומה לקודמתה ממש כפי שכל גינה יוצרת אקלימים קטנים חדשים ואפשרויות תכנון שעוד לא התנסו בהם. הקבוצה משתנה כל רגע, כל יום. כוחו של הרגל עלול לסמא את עינינו מלראות את הנס הגלוי המתחדש כל יום בבריאה: השמש, הרוח, זבוב מזמזם, טל על עשב, תלמיד שלומד.

הכישרון לצעוד לאחור ולהתפוגג ברקע: בין שאר תפקידיהם נדרשים מחנכים לפנות את הבמה, לצעוד לאחור ולאפשר לזרקורים לשפוך אור

זה היה לקראת סוף שנות השבעים, והייתי אז בסוף שנות העשרים שלי. גרתי בצריף בואדי בגליל העליון, ליד צפת. באותו הלילה היה משהו באוויר שלא נתן לי להירדם. קמתי והדלקתי אש. הכנתי קנקן תה חם וישבתי ליד המדורה. מקשיב לשקט הכביר. לרוח בעצי הזית. אחר כך יצאתי לשוטט. ירדתי אל המושבה הסמוכה ומשם המשכתי ללכת על הכביש עד שהגעתי אל העירה חצור. הכל מסביב היה שומם ורדום. לא ראיתי נפש חיה. הייתה לי תחושה מוזרה, כאילו משהו קורה. היכן שהוא, אבל לא ידעתי איפה ולמה. [...] התחלתי לעלות בדרך המובילה אל ראש ההר, אל הציון של רבי שמעון. ככל שעליתי הייתה לי תחושה שהקדושה הולכת וגוברת, ושהחול נשאר למטה, במפלס התחתון. הגעתי אל המבנה של קבר הצדיק. שם גיליתי כי האמונה לא נמצאת רק בספרים ובישיבות. היא האמת שניבטת אליך מכל פרח ומכל עץ. לא לחינם שיבצו חז"ל בגמרא, בין כל הדיונים על ההלכות גם סיפורי אגדה שרבים מהם מתרחשים בטבע, על הדרך. מעניין שגם סיפורי הזוהר הקדוש וגם סיפורי החסידים מתרחשים בדרך, אם זו הדרך מציפורי לטבריה או הדרך שעושה הבעל שם טוב בעגלתו מעיירה לעיירה באוקראינה, יש כאן הליכה עם ההלכה, הדרך כמשל למסעו של האדם בעולם הזה, "בלכתך בדרך", וכמובן סיפור המסע הגדול של עם ישראל ממצרים לכנען. והציווי הראשון לאברהם אבינו: "לך לך" [...] לפעמים היציאה אל הדרך, אל הטבע, יכולה לפתור לאדם קושיה בלימוד. צא ולמד.

אהוד בנאי, 'צא ולמד', עת לחשוב גיליון 33 (07.09.11)

רעיונות ללימוד כתיבה וחשבון בטבע

טליה שניידר

כל מקצועות החובה אפשר ללמוד אותם בחוץ, ולא דווקא בכיתה, תוך מגע עם חומרים פשוטים, ולא מתוך חוברות עבודה.

הנה כמה רעיונות בכיוון זה:

במקום ללמוד חשבון והנדסה כתרגילים ובעיות המנותקים מהחיים, אפשר:

לצאת החוצה ולבנות בית עץ קטן או בית מקנקלים, ואגב כך להעלות כל מיני חישובים שיש לעשותם כדי לאפשר התקדמות, כגון מדידת עובי הקירות או המרחקים ביניהם, חישוב גודל גג קנים קלוע שיש להעלות על המבנה ככיסוי, בבניית בית עגול אפשר ללמוד איך מחשבים רדיוס וקוטר.

אפשר לחפש בטבע דברים באורכים שונים וליצור סרגלים מדברים שיש בטבע. למשל אורך של עלים בוגרים של עצים שונים.

אפשר ללמוד לחשב ולשקול דברים דרך שוק בו הילדים מביאים דברים משומשים או דברים שיצרו בעצמם, ומוכרים זה לזה. הם יצטרכו

לתמחר את מוצריהם, ללמוד על הפקעת מחירים, לחשב עודף, או לשקול במאזניים (שיבנו בעצמם) ערך משקלי של

אפשר להכניס בכל ערוגה (או בריכה) ביחס לשטחה (או ניפחה). ואגב כך לגלות שצורות עגולות יכולו בתוכם יותר פרטים.

אפשר, תוך התבוננות בעופות נודדים, ללמוד על מסלולי הנדידה שלהם, ואגב כך לחשב מרחקים שהן גומעות, או קצב תעופתן.

אפשר לגדל זחלי משי או זנב סנונית בקופסא, וללמוד אחוזים תוך חישוב שיעור גדילתם. וכן לנסות את אורך הקור של הגולם שלהם, לאחר שבקעו (להפריד במים חמים את הקרעים ולחבר אותם זה לזה עד קבלת הקור השלם).

לכתיבה וקריאה

אפשר לבנות את אותיות האלף בית מענפים יבשים שמוצאים בשדה, באמצעות פטיש ומסמרי עץ קטנים. או אפשר לבנות אותיות חול על חוף הים.

אפשר לכתוב מסרים על מדרון ההר מאבנים קטנות המונחות זו לצד זו, יתכן שקבוצה אחת כותבת מסר לקבוצה אחרת, או כותבים מסר למכוניות ואנשים שיעברו שם.

אפשר להתנסות בעבודה עם יוני דואר ושליחת מסרים זה לזה, אפשר לכתוב כתבי סתרים ממיץ לימון כך שהכתב מתגלה רק כשמדליקים נר תחת הנייר.

אפשר לאפות לחמניות בצורה של אותיות, או להחביא פתקים זה לזה בתוך עוגיות מזל מקמח מלא כדי לעורר את החשק לכתוב ולקרוא, ואגב כך ללמוד למה קמח מלא על עדיף על קמח ריק.

אפשר לשתול גינה בצורה של אותיות ומילים. גינת אותיות, או להכין שלטים המסבירים על השתילים שבחרנו לשתול.

סחורה אחת כנגד אחרת, או להשתמש בזרעי חרוב (שמשקלם קבוע) לשקילת המוצרים.

אפשר לבנות שעון שמש וללמוד אגב כך לחשב את הזמנים, או למדוד את זוויות השמש המשתנה לאורך העונות ובמשך היום כדי ללמוד חישוב זוויות.

אפשר לשתול גינת מבוך, שדורשת הרבה תכנון, מחשבה וחישובים.

אפשר לייצר מחברות לימוד מניירות משומשים או ממוחזרים ואגב כך למדוד את גודל הדפים.

אפשר לעשות טיול רגלי של שתי קבוצות היוצאות זו מול זו ממקומות שונים, כל קבוצה מצוידת במכשיר קשר ובמהלך הדרך אומדים את המרחק זה מזה עד לנקודת המפגש, ומעבירים זה לזה מסרים בדבר כמה מרחק אנחנו כבר עברנו וכמה יש לנו עוד לעבור, בעזרת מפות וסרגלים.

אפשר לבנות ערוגות או בריכות גידול בצורות שונות (מרובעת, עגולה, בצורת אמבה) אך שטחן זהה, ולנסות לחשב כמה צמחים (או דגים)

אפשר לייצר מכשירי
כתיבה קדומים (כגון
חריטה על לוח בוץ, אזמל
ופטיש על אבן, דיו על
סיבי עץ דקל או על שבירי
חרס) ולהתנסות בהם.

אפשר לכתוב מכתבים
לגופים ירוקים בעניין

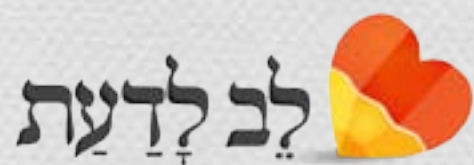
הצלת משאבים או מקומות ייחודיים בסמוך לאזור מגוריהם.

אפשר לחפש בטבע ענפים שצמחו בצורה של אותיות (יש כאלה!).

מתוך הספר "חוג טבע, גן עדן לילדים".

בספר תמצאו פעילויות מלאות דמיון, יצירתיות, משחק ולימוד, מתוך
עשרים שנות עבודה עם כל הגילאים, והכל תוך שימוש בחומרים
טבעיים ומרתקים, שאפשר לקטוף מן העצים ולאסוף בפתח כל בית,
בעיר או בכפר, בניחוח מקומי -ארץ-ישראלי מתוק מחלב ודבש. בראש
ובראשונה מיועד הספר לילדים עצמם שימצאו בו מאות רעיונות לעשייה
מרעננת ומדליקה (עם או בלי עזרת מבוגרים). הספר מוקדש גם לכל
מי שאוהב ליצור ולהתפעל יחד עם ילדיו או תלמידיו: להורים, מורים
ומדריכים שרוצים להתעשר ולהעשיר את עבודתם במגוון האדיר של
תחומי הטבע, איכות הסביבה והפרמקלצ'ר.

לחצו כאן למעבר לאתר לב לדעת

לחצו כאן כדי להצטרף לרשימת התפוצה שלנו

